

Prof. zw. dr hab. Halina Zięba Załucka
Kierownik Katedry Instytucji Prawnych i Praw Człowieka
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Rzeszowski

Rzeszów 10.02.2019 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr. Joanny Szponar – Seroka pt. *Prawo dziedziczenia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Lublin 2019, ss.218, przygotowanej pod kierunkiem naukowym **dr hab. Wojciecha Orłowskiego prof. UMCS**, przedłożonej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie.

1. Uzasadnienie wyboru tematu

Przedmiotem badań Autorki są rozwiązania prawne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 związane z prawem dziedziczenia, a więc w szczególności charakterystyka tego prawa i pokazanie jego złożonej roli w polskim systemie prawnym. Recenzent pragnie podkreślić, że o ile w nauce prawa cywilnego problematyka dziedziczenia cieszy się sporym zainteresowaniem, to zupełnie inaczej wygląda to na gruncie prawa konstytucyjnego. Sama Autorka dostrzega wyjątkowość tematyki pracy a recenzentka to potwierdza uznając, iż problematyka dziedziczenia stanowi szczególnie interesujący przedmiot badań naukowych.

Prawo dziedziczenia z jednej strony kształtuje zasadę ochrony dziedziczenia (art. 21 Konstytucji), zaś z drugiej – jest konstytucyjnym prawem jednostki (art. 64 Konstytucji). Dokonane przez ustrojodawcę a w ślad za nim przez Doktorantkę wyraźne wyodrębnienie zasady ochrony własności i prawa dziedziczenia jako zasady działania państwa (art. 21, w rozdziale normującym zasady ustrojowe RP) i odrębnie – jako zasady ochrony praw jednostki, pozwoliło Doktorantce na możliwość dokonania osobnej analizy każdego ze wskazanych uregulowań konstytucyjnych. Przeanalizowany został również zakres podmiotowy i przedmiotowy tego prawa, ograniczenia prawa dziedziczenia i jego ochrony wynikające z Konstytucji, a także wybrane instytucje prawa cywilnego mające związek z konstytucyjnym prawem dziedziczenia. Trzeba jednak

zauważyć, że uwagi dotyczące tego ostatniego są lakoniczne, bez pogłębionej analizy tematu. Podobnie w ograniczonym zakresie, uzasadnionym tematem pracy, poruszono też zagadnienia z zakresu prawa podatkowego oraz prawa unijnego.

Ponieważ regulacje konstytucyjne oddziałują na wiele gałęzi prawa, w tym na prawo cywilne, dokonana została charakterystyka przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., w kontekście wpływu przepisów konstytucyjnych na prawo cywilne – konkretnie przepisów księgi IV ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny¹, jak również ustaw zasadniczych wybranych państw europejskich, prawa międzynarodowego, wybranych przepisów ustawy o podatku od spadków i darowizn². W pracy pojawia się także wątek w zakresie ustawodawstwa unijnego – rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego³. Autorka wskazuje również na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w zakresie objętym tematem pracy.

Prezentowana praca doktorska wypełnia istniejącą lukę – stanowiąc opracowanie o charakterze monograficznym poświęcone konstytucyjnemu prawu dziedziczenia, w którym podjęto próbę szerokiego podejścia i pogłębionej analizy – zarówno genezy idei ustanowienia prawa dziedziczenia w obowiązującej Konstytucji, ewolucji jej koncepcji i założeń, a także krytycznej oceny perspektyw jej funkcjonowania w systemie instytucjonalnym Unii Europejskiej. Recenzent podkreśla aktualny charakter pracy osiągnięty dzięki odniesieniu się w pracy do obowiązujących przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r. Praca mieści się w obszarze prawa konstytucyjnego, stąd w dysertacji nie znajdziemy szeregu kwestii dotyczących własności i dziedziczenia a związanych z ich funkcjonowaniem na gruncie prawa cywilnego, bądź też zostały one jedynie zasygnalizowane, bez przeprowadzenia bardziej szczegółowej analizy.

¹ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1025).

² Ustawa z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (t.j. Dz.U. 2018, poz. 644).

³ Dz.U. UE L 2012, nr 201, poz. 107 z 27 lipca 2012 r.

2. Tezy pracy

Autorka prezentuje w pracy następujące tezy:

Teza pierwsza

Konstytucyjne prawo dziedziczenia jest publicznym prawem podmiotowym, zaś jego ochrona – zasadą ustrojową. Prawo to ma niezaprzeczną doniosłość prawną i można mówić o nim w pewnym oderwaniu od prawa własności. W celu weryfikacji tej tezy przede wszystkim przeanalizowano znaczenie zasady ochrony prawa dziedziczenia w katalogu zasad ustrojowych Rzeczypospolitej Polskiej oraz znaczenie prawa dziedziczenia w katalogu konstytucyjnych praw i wolności jednostki i skonfrontowano je odpowiednio z zasadą ochrony własności i prawem do własności.

Teza druga.

Wynika z zagadnienia zakresu podmiotowego prawa dziedziczenia. Autorka podnosi, że adresatami przepisów konstytucyjnych w tym zakresie są z jednej strony organy władzy publicznej (jako zobowiązane do ochrony prawa dziedziczenia), zaś z drugiej – przede wszystkim osoby fizyczne (jako uprawnione do korzystania z tego prawa i jego ochrony)⁴. Jej zdaniem prawo to przysługuje zarówno przysłemu spadkodawcy, a więc osobie, która ma prawo rozporządzić swoją własnością *mortis causa*, jak i przysłemu spadkobiercy – z chwilą otwarcia spadku. Pojęcie prawa dziedziczenia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. ma więc dwa aspekty – po stronie spadkodawcy kreuje możliwość dysponowania majątkiem na wypadek śmierci (aspekt czynny), zaś po stronie spadkobiercy – tworzy możliwość nabycia praw w wyniku dziedziczenia po innej osobie fizycznej (aspekt bierny).

Teza trzecia

Przepisy ustawowe zapewniają pełną realizację przepisów konstytucyjnych w zakresie prawa dziedziczenia i jego ochrony i nie stanowią nadmiernej ingerencji w istotę tego prawa. Autorka dowodzi, że pewne instytucje prawa cywilnego gwarantują ochronę tego prawa. Z punktu widzenia przyszłego spadkodawcy będzie to np. swoboda testowania, zaś spadkobiercy – możliwość przyjęcia spadku wprost, z ograniczeniem

⁴ Oczywiście spadkobiercami mogą być również osoby prawne, jednostki nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, a także podmioty publiczne (szczególnie gmina i Skarb Państwa wymienione w Kodeksie cywilnym w katalogu spadkobierców ustawowych), jednak ich prawo dziedziczenia nie jest objęte gwarancją z art. 64 Konstytucji, znajdującego się wszak w Rozdziale II ustawy zasadniczej pt. „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”.

odpowiedzialności za długi spadkowe, lub odrzucenia go. Istnieją jednak także instytucje ograniczające to prawo, np. wyłączenie od dziedziczenia na mocy orzeczenia sądu. Przedmiotem badań pod tym kątem są także takie instytucje, jak wydziedziczenie, zrzeczenie się dziedziczenia czy zachowek.

3. Struktura pracy

Praca składa się z czterech rozdziałów. Cechuje ją logiczny układ treści oraz merytoryczna spójność. Rdzeń rozprawy tworzą rozdziały drugi, trzeci i czwarty, podczas gdy rozdział pierwszy dostarcza terminologicznego i koncepcyjnego wprowadzenia do pracy oraz przydaje rozprawie warstwę porównawczą. Ale czytając spis treści rzuca się w oczy brak rozdziału o prawie własności i dziedziczenia w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Ten fakt pozostawia recenzenta w wyraźnym niedosycie intelektualnym. Widoczną lukę nie rekompensuje recenzentowi sporadyczne odwołanie się do treści orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w poszczególnych częściach pracy. Niestety również i tu braki dotyczące najnowszych orzeczeń TK w tym temacie, np. wyrok TK z 25.09.2014 r., SK 4/12; wyrok TK z 23.06.2015 r., SK 32/14; wyrok TK z 13.10.2015r. ,P3/14,; wyrok TK z 25.05.2016r., K2/15 i inne (Zob. Konstytucja RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego oraz SN i NSA, Warszawa 2018, red. M.Domagała, J.Podkowiak, M.Zubik). Orzecznictwo TK ma przecież ogromny wpływ na stanowienie i stosowanie prawa. A niektóre orzeczenia TK to klasyka i nie sposób je pominąć, zwłaszcza w dysertacji doktorskiej. Warto także podkreślić, że przecież „własność prywatna i dziedziczenie to instytucje prawne połączone nierozzerwalnym związkiem genetycznym i funkcjonalnym. Znajduje on wyraz nie tylko w treści regulujących te instytucje przepisów ustawowych, lecz także w przepisach konstytucji, które normują łącznie własność i dziedziczenie”⁵. Autorka zupełnie ten związek pomija, chociaż we wstępie wskazuje, że jest ono uważane za nieodłączny korelat prawa własności, ale sama się z tym nie zgadza mimo, że wskazuje w pracy na str. 8, że prawo dziedziczenia nie występuje w żadnym z przepisów

⁵ Za A. Mączyński, Prawo dziedziczenia i jego ochrona w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, [w:] Minikommentarz dla Maksiprofesorów. Księga Jubileuszowa profesora Leszka Garlickiego, Warszawa 2017, s. 322 i n.

Konstytucji z 1997r. samodzielnie , lecz zawsze w zestawieniu z własnością, co dowodzi ścisłego związku, a także zależności. Natomiast bardzo pozytywnie należy odnieść się do faktu, iż każdy rozdział pracy kończy się wnioskami podsumowującymi wywody . To podnosi wartość pracy i ułatwia ocenę stosunku Autorki do istniejących regulacji prawnych.

Już we wstępie na stronie 12 Autorka napisała że z art. 64 możemy wyprowadzić zarówno prawo własności, jak i prawo dziedziczenia. Zauważam tu pewną niezręczność sformułowania, ponieważ niepotrzebna jest tu żadna interpretacja i nic nie trzeba wyprowadzać z tego artykułu , bo on wprost o tym stanowi.

Pierwszy rozdział ma charakter wprowadzający. Analizie poddany został również zakres przedmiotowy tych praw, w szczególności w kontekście możliwości ich ograniczania. Omówione w nim zostało prawo dziedziczenia jako przedmiot regulacji międzynarodowych oraz unijnych. Przedstawione zostały także modele regulacji prawa dziedziczenia w konstytucjach innych państw europejskich. Autorka sięgnęła także do regulacji wcześniejszych polskich konstytucji w tym zakresie. Podnosi stosownie do tezy , iż prawo dziedziczenia było w przeszłości w ustawodawstwie polskim – a w wielu państwach nadal jest – niesłusznie pomijane i niekiedy niewystarczająco chronione. W Polsce zagwarantowanie tego prawa w ustawie zasadniczej nastąpiło dopiero w 1952 r. Wiele konstytucji państw europejskich nie zawiera regulacji prawa dziedziczenia. Stąd Autorka wyprowadza po analizie przepisów pogląd , że istnieją dwa modele rozwiązań konstytucyjnych w tym zakresie – w jednym z nich ustawy zasadnicze wyszczególniają prawo dziedziczenia, zaś w pozostałych – musi ono być wywodzone z prawa własności. Innym interesującym zagadnieniem jest to, czy konstytucje te przyznają prawo dziedziczenia jedynie obywatelom, czy też wszystkim jednostkom. Na gruncie prawa międzynarodowego i unijnego rzadko można spotkać się z jego gwarancjami. Co do zasady nie jest ono wymieniane w konwencjach międzynarodowych. Wyjątkiem jest międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w Nowym Jorku 7 marca 1966 r. Natomiast w prawie unijnym prawo to gwarantuje właściwie jedynie Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej podpisana 7 grudnia 2000 r., ale jedynie w niepełnym zakresie, przy okazji regulacji prawa własności.

Rozdział drugi jest spojrzeniem na tę instytucję przez pryzmat zasad ustrojowych. W drugim rozdziale omówiona została zasada ochrony dziedziczenia wynikająca z art. 21 Konstytucji. Odniesiono się do pojęcia zasad ustroju, a także miejsce zasady ochrony prawa dziedziczenia w polskim katalogu naczelných zasad ustroju. Zasada ta została porównana z wynikającą z tego samego przepisu zasadą ochrony własności. Zgodnie z zasadniczą tezą tego rozdziału ochrona prawa dziedziczenia jest zasadą ustrojową. Obecna Konstytucja wydaje się zapewniać szeroką ochronę prawu dziedziczenia. Warto zaznaczyć, że dziedziczeniu podlegać może jedynie własność prywatna, zaś zasadę ochrony dziedziczenia pośrednio wyprowadzić można również z art. 20 ustawy zasadniczej, zgodnie z którym społeczna gospodarka rynkowa, stanowiąca podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej, opiera się m.in. właśnie na własności prywatnej. Przeanalizowany został także zakres podmiotowy prawa dziedziczenia, w ramach którego wskazano, kogo dotyczy regulacja prawa dziedziczenia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Obejmuje on z jednej strony podmioty zobowiązane do zagwarantowania i ochrony prawa dziedziczenia, zaś z drugiej – podmioty uprawnione do korzystania z prawa dziedziczenia i jego ochrony. Autorka uważa, że adresatami przepisów konstytucyjnych w tym zakresie są z jednej strony organy władzy publicznej, zaś z drugiej – przede wszystkim osoby fizyczne. Jej zdaniem prawo dziedziczenia przysługuje zarówno przyszłemu spadkodawcy – w zakresie możliwości rozporządzenia swoim majątkiem *mortis causa*, jak i przyszłemu spadkobiercy – z chwilą otwarcia spadku.

W trzecim rozdziale analizie poddane zostało prawo dziedziczenia jako konstytucyjne prawo jednostki wynikające z art. 64 ustawy zasadniczej. Autorka wprowadza nas w temat bardzo powierzchownym spojrzeniem na pojęcie konstytucyjnych praw i wolności jednostki, a także praw podmiotowych, a następnie przeprowadza analizę prawa dziedziczenia jako jednego z tych praw. Przeanalizowane zostało też miejsce zasady ochrony prawa dziedziczenia w katalogu praw i wolności konstytucyjnych. Prawo to zostało także porównane z prawem do własności i innych praw majątkowych. Zgodnie z główną tezą badawczą tego rozdziału konstytucyjne prawo dziedziczenia jest publicznym prawem podmiotowym, a nie jedynie elementem prawa własności (pomimo ścisłego związku między tymi dwoma prawami). Są to niezmiernie interesujące wywody Autorki różnicujące prawo dziedziczenia jako prawo podmiotowe o charakterze publicznym a prawo dziedziczenia jako prawo podmiotowe o

charakterze cywilnoprawnym. Autorka przedstawia poglądy doktryny na różnice w ocenie praw podmiotowych i opowiada się za konstytucyjnym jako szerszym, niż to przyjęte na gruncie księgi IV kc. Swoją ocenę opiera przede wszystkim na orzeczeniu SN przywołanym na s. 134 z 20 kwietnia 1964r. (sygn. III CO 63/ oraz pracy A. Szpunara, który twierdzi, że przepisy Konstytucji są "gwiazdą przewodnią" przy wykładni prawa cywilnego i powinny być traktowane jako nadrzędne w stosunku do regulacji zawartych w prawie spadkowym. Artykuły 21 i 64 Konstytucji są podstawą istnienia prawa dziedziczenia w znaczeniu cywilistycznym, zaś konstytucyjne znaczenie prawa dziedziczenia jest szersze od cywilistycznego.

Recenzent zauważa a Doktorantka także podziela ten pogląd , że „budowa kodeksu cywilnego została oparta na podziale praw podmiotowych. Zasadnicze znaczenie ma rozróżnienie praw podmiotowych bezwzględnych i względnych. Jak wiadomo, kryterium stanowi skuteczność prawa wobec wszystkich lub tylko oznaczonego podmiotu. [...] Nikt nie kwestionuje stwierdzenia, że prawo do zapisu lub do zachowku należy zaliczyć do kategorii praw względnych. Mamy tu do czynienia z wierzytelnościami wynikającymi z przepisów prawa spadkowego. Należy im przeciwstawić prawo dziedziczenia, mające charakter bezwzględny”⁶. Również A. Doliwa podkreśla, że prawo dziedziczenia należy do kategorii praw podmiotowych bezwzględnych, a więc jest skuteczne wobec wszystkich⁷.

Co istotne, koncepcja podmiotowego prawa dziedziczenia nie jest jednoznaczna z prawem do stania się spadkobiercą po konkretnym spadkodawcy, gdyż dopóki spadkodawca żyje, nie ma mowy o podmiotowym prawie dziedziczenia . Doktorantka jest zwolenniczką sformułowania, że spadkobierca nabywa prawo dziedziczenia określonego spadku nie z chwilą nabycia, a w momencie otwarcia spadku (mimo że w świetle obecnego polskiego ustawodawstwa są to chwile tożsame). Analizie poddany został również zakres przedmiotowy tych praw, w szczególności w kontekście możliwości ich ograniczania.

Czwarty rozdział dotyczy realizacji konstytucyjnego prawa dziedziczenia w innych aktach prawnych, a w szczególności w kodeksie cywilnym. Autorka sięga więc

⁶ *Ibidem*, s. 21.

⁷ A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, s. 14.

po te rozwiązania kc , które odnoszą się do swobody testowania, zachowku, wydziedziczenia, dziedziczenia gospodarstw rolnych, dziedziczenia nieruchomości przez cudzoziemców, dziedziczenia przez gminę i Skarb Państwa. Zbadany został też wpływ regulacji unijnych na krajowy porządek prawny w zakresie dziedziczenia. Autorka zauważa, że pewne instytucje prawa cywilnego służą ochronie tego prawa (np. swoboda testowania, możliwość przyjęcia lub odrzucenia spadku), lecz istnieją także takie, które je ograniczają (np. zachowek, wyłączenie od dziedziczenia na mocy orzeczenia sądu). Dokonuje również próby analizy słuszności takich ograniczeń. Interesującymi zagadnieniami w tym zakresie okazały się także dziedziczenie gospodarstw rolnych czy nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Również akty prawa unijnego w pewnych sytuacjach mają wpływ na prawo dziedziczenia – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego .Autorka podkreśla jego wpływ na polski porządek prawny w zakresie realizacji prawa dziedziczenia w ten sposób, że w pewnych sytuacjach i pewnym zakresie może je ograniczać. Ma na myśli przepis, zgodnie z którym – co do zasady – prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci. Zastosowanie prawa obcego zamiast prawa polskiego może mieć wpływ na zmianę kręgu spadkobierców ustawowych zmarłego.

W zakończeniu pracy dokonano syntezy płynących z opracowania wniosków oraz weryfikacji postawionych tez badawczych. Warto dodać, iż niezależnie od zakończenia, każdy rozdział zawiera wnioski końcowe podsumowujące wywody kolejnych rozdziałów i odnoszące się do realizacji kolejnych tez pracy. Są to wartościowe uwagi wzbogacające pracę, niezależne od finalnego zakończenia.

4. Strona formalna i metody badawcze

Strona formalna pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Dobór literatury pozostawia pewien niedosyt. Braki z najnowszej ,zwłaszcza z prawa cywilnego widoczne na pierwszy rzut oka. A nie sposób ich pominąć, skoro Konstytucja jest podstawą wielu gałęzi prawa w tym prawa cywilnego. W literaturze dotyczącej

dziedziczenia liczy się kilka nazwisk , a zwłaszcza Andrzeja Mączyńskiego , Maksymiliana Pazdana , Adama. Doliwy , Mariusza Załuckiego. Autorka nie zadała sobie trudu uwzględnienia kilku prac A. Mączyńskiego-ikony prawa cywilnego- w tym artykułu -Prawo dziedziczenia i jego ochrona w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, [w:] Minikommentarz dla Maksiprofesorów.Księga Jubileuszowa profesora Leszka Garlickiego, Warszawa 2017, s. 322 i n.

Zwraca uwagę niewielka ale bardzo rzeczowa ilość komentarzy odautorskich, odnoszących się do analizowanej problematyki. Doktorantka formułuje w poszczególnych rozdziałach nieliczne , krytyczne wnioski, odnoszące się do omawianych zagadnień. Nawet w zakończeniu opinii Autorki , chociaż trafne prezentują się dość skromnie i są wyrażane w sposób nieśmiały. Niemniej są to uwagi cenne ,prezentujące stanowisko Doktorantki w wielu poruszanych w pracy kwestiach.

W pracy doktorskiej zostały wykorzystane następujące metody badawcze: metoda logiczno-językowa (analiza treści przepisów konstytucyjnych i ustawowych, zestawienie ich ze sobą, wyjaśnienie znaczeń poszczególnych wyrażeń), metoda badań historycznych (sięgnięcie do wcześniejszych regulacji dotyczących analizowanej instytucji, prześledzenie ich ewolucji). Co do metody porównawczej to trudno się jej doszukać w zakresie o jakim mówi Autorka. Nie ma w pracy żadnego porównania z regulacjami dotyczącymi dziedziczenia w innych państwach. Jest deskrypcja rozwiązań konstytucyjnych w wybranych państwach ale nie jest zastosowana metoda porównawcza. Ale Doktorantka ma prawo uważać inaczej i napisała, że zastosowała także metody badań porównawczych - w czasie (porównanie obecnej regulacji z prześledzonymi regulacjami historycznymi) i w przestrzeni (porównanie regulacji polskich z regulacjami innych państw europejskich). W pewnym zakresie wykorzystane zostały również metody badań empirycznych, w szczególności badania socjologiczno-prawne dotyczące argumentacji przyjmowanej w orzecznictwie (przede wszystkim Trybunału Konstytucyjnego) oraz częstości występowania pewnych sformułowań w redakcji przepisów prawa.

5. Konkluzje

W tym świetle mam zaszczyt przedłożyć recenzję rozprawy doktorskiej pt. *Prawo dziedziczenia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z pozytywną oceną i wnioskiem o podjęcie dalszych czynności w przewodzie doktorskim Pani mgr Joanny

Szponar- Seroka, w tym o dopuszczenie doktorantki do publicznej dyskusji nad rozprawą.

Stwierdzam, że w rozumieniu przepisu art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz.U. z 2017 r., poz.1789), który w tym zakresie na podstawie art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669) znajduje zastosowanie w niniejszej sprawie, recenzowana rozprawa doktorska:

- stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego;
- wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata do stopnia naukowego doktora w dyscyplinie prawo;
- wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

**Prof. zw. dr hab.
Halina Zięba-
Załucka**

